

Op een schoolplein in Den Haag staat een beeld uit 2011 van David Bade. De kunstenaar organiseerde destijds workshops, waarbij leerlingen van de school sculpturen maakten van allerlei objecten en materialen. In zijn atelier versneed en vergrootte Bade deze sculpturen, voegde ze samen op bodemplaten en spoot ze groen. De opdrachtgever, het gemeentebestuur van Den Haag, was niet blij met het uiteindelijke beeld en wilde het aanvankelijk niet plaatsen. Het argument was dat het contrast met de school te groot zou zijn. Maar in feite vond men het gewoon lelijk. Bade vond dat de opdrachtgever niets van kunst begreep.

De ruim 4000 havo-kandidaten voor het examen in de vakken tekenen, handvaardigheid en textiele vormgeving moesten uitleggen waarom het argument van de gemeente niet overtuigend was. Want waarom zou kunst niet kunnen contrasteren met de omgeving? Het beeld is mede door de leerlingen tot stand gekomen, ze mogen erop zitten en hangen en het hoeft daarom ook niet mooi of glad of afgewerkt te zijn of anderszins te behagen. Over smaak kun je professioneel twisten!

Thema

Het thema van dit jaar ging dan ook over de esthetiek van het lelijke in de kunst. Het ging over de betekenis van schoonheid en over de verschillende redenen waarom architecten, kunstenaars en vormgevers regels over schoonheid doorbreken en veranderen. De stof omvatte de middeleeuwen en alle kunst van 1800 tot heden.

In de septembermededelingen van het CvTE waren ter inspiratie enkele kwesties genoemd die bij het thema aan de orde konden komen, zoals de relatie tussen kunst en schoonheid: moet kunst mooi zijn om kunst te zijn? Wat is de functie van het lelijke? Waarom willen kunstenaars soms met opzet iets maken wat in hun tijd NIET mooi wordt gevonden? En waarom en hoe verandert het oordeel over wat mooi is door de tijden heen?

Helaas bleken veel docenten op de landelijke examenbespreking deze handreiking niet gezien te hebben. Het is de bedoeling in de toekomst elk jaar enkele thema-specifieke aandachtspunten te vermelden in de septembermededelingen. Bij de kick-offs, die de vereniging VONKC in het najaar organiseert, zal er eveneens aandacht aan besteed worden.

Resultaten en normering

Uit de 'quick scan' die meteen na de afname werd ingevuld, bleek al dat het examen moeilijk was en vooral te lang. Dat werd bevestigd door de docenten op de landelijke bespreking, die gemerkt hadden dat veel kandidaten in tijdnood kwamen. Ondanks de lengte en moeilijkheidsgraad gaven docenten op de quick scan aan dat het examen goed aansloot op het gegeven onderwijs.

Uit de statistische toets- en itemanalyse die gemaakt wordt van de resultaten bleek dat het examen inderdaad aan de moeilijke kant was. Het bevatte enkele vragen die zelfs als extreem moeilijk gekwalificeerd moeten worden. Er waren geen extreem gemakkelijke vragen om dat te compenseren.

Ook was duidelijk dat het examen te lang was, want de laatste vragen bleken (te) vaak overgeslagen.

Als een examen te moeilijk of te lang is, wordt daar bij de normering rekening mee gehouden. Voor dit havo-examen werd een N-term vastgesteld van 1.8. Bij deze N-term behaalde 15,9% van de kandidaten uiteindelijk een onvoldoende en was het gemiddelde cijfer 6.4.

De blokken

Het examen begon met een onderdeel architectuur dat meteen ook het moeilijkste blok van het examen bleek met een p'-waarde van .48. De p'-waarde is een getal tussen 0 en 1 en hoe hoger de p'-waarde, hoe gemakkelijker de vraag. Het blok *Monsters* uit de middeleeuwen werd iets beter gemaakt met een p'-waarde van .51. De *Koninginnen* waren relatief gemakkelijk met een p'-waarde van .54 maar het blok over *Kunst van afval* was weer moeilijk met een p'-waarde .50. Maar dat kan ook komen doordat velen de laatste vragen niet meer konden beantwoorden.

Moeilijke kennisvragen

Vragen met een p'-waarde tussen .30 en .40 vallen in de categorie 'moeilijk' omdat gemiddeld minder dan 40% van de kandidaten ze volledig goed heeft beantwoord. In dit examen gold dat bijvoorbeeld voor de vraag naar de gotische kenmerken van een miniatuur. Vragen naar kunsthistorische kenmerken blijken altijd moeilijk, zelfs wanneer de periode waarover gevraagd gaat worden, bekend was. Bij de middeleeuwen wordt het onderscheid tussen romaans en gotisch bekend verondersteld en beide stijlen worden dan ook vaak getoetst. Romaanse kenmerken moesten aan de hand van beeldhouwkunst genoemd worden over een kapiteel met een verslindende draak.

Kandidaten moesten uitleggen welke problemen een beeldhouwer moet oplossen als hij een kapiteel maakt: het beeldhouwwerk moet aan de onderkant aansluiten op de ronde vorm van de zuil en van boven aan de iets grotere, maar vooral vierkante vorm van de dekplaat. Een ander probleem is dat de voorstelling van verschillende kanten herkenbaar moet zijn en dat de beschouwer veel lager staat

dan het kapiteel. Veel kandidaten gaven bij deze vraag antwoorden over de constructie in plaats van over het vormgevingsprobleem van de beeldhouwer en slechts 31% gaf een volledig juist antwoord.

De vraag naar de totstandkoming van middeleeuwse manuscripten en het verschil met hedendaagse stripboeken, beide in relatie tot het publiek waarvoor ze bestemd waren, bleek de moeilijkste vraag van het examen. Slechts 15% kon deze vraag goed beantwoorden. Volgens de docenten, die aangaven het een mooie kwestie te vinden, lag dat vooral aan de term 'totstandkoming', kennelijk een moeilijk woord. Kandidaten gaven antwoorden over de functie in plaats van over de manier waarop de boeken gemaakt werden.

Neemt de kunsthistorische kennis af?

Beschouwende vragen naar voorstelling, vormgeving en inhoud van kunstwerken worden over het algemeen goed gemaakt. Ook blijken kandidaten voldoende kennis in huis te hebben over de gangbare materialen en technieken. Op vragen naar kunsthistorische kennis wordt echter al jarenlang matig tot slecht gescoord. Kennelijk zijn zulke vragen lastig.

Het waren dit keer niet alleen de middeleeuwse stijlkenmerken die het examen moeilijk maakten. Er waren ook maar weinig kandidaten die wisten tegen welke tradities in de kunstwereld de nouveaux réalistes zich verzetten. Deze vraag ging eigenlijk over de kwestie die in de septembermededelingen was aangegeven, over waarom kunstenaars met opzet iets maken wat in hun tijd niet mooi wordt gevonden. Een vorm van verzet tegen de traditionele normen. Slechts 24% van de kandidaten wist dat, waarbij aangetekend moet worden dat 10% de vraag oversloeg, wellicht vanwege tijdnood.

Het laatste blok van het examen begon met een vraag naar de termen happening, performance en installatie en welk van deze drie van toepassing was op een kunstwerk in de vorm van een tentoonstelling die bestond uit afval, waarmee een Parijse galerie was volgestouwd.

Het publiek kon deze installatie alleen van buitenaf zien. Op de foto staat toevallig een vegende vrouw en als kandidaten dachten dat zij door de kunstenaar was ingezet, had de term performance ook nog een goed antwoord kunnen zijn. Maar dan moest die wel goed omschreven zijn: als een van tevoren bedacht fysiek optreden van de kunstenaar of in dit geval van een door hem ingehuurd persoon. Deze vraag naar kunsthistorische termen bleek moeilijk, met een p'-waarde van .36.

Minder moeilijk bleek de vraag naar de stijl van Lucian Freud, die wel neorealisme wordt genoemd. Uitgelegd moest worden in welk opzicht die stijl expressionistisch is, in welk opzicht realistisch, maar ook waarom gesproken wordt van **neorealisme**. Ook wist meer dan de helft van de kandidaten

waarom het nouveau réalisme aan dada doet denken. Al met al bevatte het examen behoorlijk veel vragen die een beroep deden op kunsthistorische kennis.

In het toch al lastige architectuurblok konden maar weinig kandidaten drie kenmerken van het deconstructivisme noemen. Misschien was die stroming, ondanks het thema, niet overal behandeld. De examenmakers hadden daar rekening mee gehouden en eerst een aantal beschouwingsvragen gesteld over het woonhuis van architect Gehry.

Daarna werd gezegd dat dit een voorbeeld was van een stijl die deconstructivisme wordt genoemd. Dus ook al zou iemand die term voor het eerst horen, dan zou hij kunnen zien dat het gebouw bestaat uit losse, ongerelateerde onderdelen zonder duidelijke structuur of visuele logica, die gefragmenteerd aandoen, schijnbaar instabiel zijn of spotten met de zwaartekracht en die tijdelijke constructies lijken van ongebruikelijke materialen. Het was daarmee een reproductievraag omdat kennis werd getoetst, maar ook een productievraag omdat alle antwoorden uit het beeld konden worden afgeleid. Voor de laatste optie moesten kandidaten dan wel die zichtbare aspecten vertalen naar algemene architectuurkenmerken. En dat is waarschijnlijk meer iets voor vwo-kandidaten.

Met verschillende vragen naar opvattingen over kunst waardoor een werk wordt afgekeurd of juist goed gevonden, was dit thema, of in ieder geval dit examen mogelijk iets te abstract of te filosofisch voor de meeste havo-kandidaten. Het zou interessant zijn om te onderzoeken in hoeverre dit type vragen naar 'professionele' kunstkritiek ook voor het havo-niveau zinvol en haalbaar zijn. Want op die manier kan iedereen met een beeldend vak in het examenpakket leren om als een kenner mee te discussiëren over kunst.